

РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИКЛАДАЧА В ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ

Анотація. У нашій статті ми звертаємо увагу на розвиток професійної компетенції викладачів та управління цим процесом - процесом підготовки до професійного розвитку.

Ключеві слова: управління, компетентність, професійна компетентність, педагогічний процес, розвиток, професійний розвиток.

М. Морозова

РАЗВИТИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ ПРЕПОДАВАТЕЛЯ В ПРОЦЕССЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ

Анотация. В нашей статье мы обращаем внимание на развитие профессиональной компетенции преподавателей и управления этим процессом - процессом подготовки к профессиональному развитию.

Ключевые слова: управление, компетентность, профессиональная компетентность, педагогический процесс, развитие, профессиональное развитие.

M. Morozova

DEVELOPMENT OF PROFESSIONAL COMPETENCE IN THE PROCESS OF TEACHER PROFESSIONAL DEVELOPMENT

Annotation. In our article we pay attention to development of professional competence of teachers and this process control - by the process of preparation to professional development.

Keywords. management, competence, professional competence, pedagogical process, development, professional development.

Постановка проблеми. Професійний розвиток та професійна компетентність науково-педагогічних працівників на сьогодні є однією з провідних проблем системи післядипломної освіти. Її актуальність пояснюється необхідністю вирішення протиріччя, що створилося, між новими вимогами, запропонованими до педагогічної діяльності, самого викладача як цілісної особистості, суб'єкта освітнього процесу, здатного до професійно-особистісного самовизначення і саморозвитку, конструювання та здійснення гуманістично спрямованих педагогічних систем і технологій, і реальним рівнем його професійної компетентності, готовності вирішувати освітні завдання.

Значну увагу даному питанню приділяли та приділяють як вітчизняні, так зарубіжні вчені серед них: Даниленко Л. І., Дмитренко Г. А., Зязюн І. А., Єльнікова Г. В., Колот А. М., Колпаков В. М., Кремень В. Г., Маслов В. І., Олійник В. В., Семиченко В. А, Чернишова Є. Р. та інші.

З огляду на нову ситуацію в освітньому просторі України важливо вміти працювати в умовах вибору сучасних технологій, змісту і форм навчання тощо. Успішний педагог це той педагог, який постійно, впродовж усього життя розвиває свою професійну компетентність, стає справжнім майстром своєї професії. “Специфіка освітянської роботи полягає в тому, що вчителю необхідно виходити до дітей із знаннями, думками і переконаннями, які відповідають потребам часу і суспільства. Щоб сформувати суспільство, яке навчається, потрібно створити умови для вчителя, який навчається, який володіє найсучаснішими методологічними, теоретичними і методичними знаннями європейського рівня та випрацьовує суспільні міжнародні орієнтири. Учитель повинен учитися протягом життя”, зазначає В. В. Олійник [7, с. 11].

Інтеграція держав, у тому числі й України, до світового освітнього простору потребує оновлення змісту освіти й навчальних технологій у забезпеченні підвищення професіоналізму викладачів. Орієнтуючись на сучасний ринок праці, освіта визначає одним з головних пріоритетів

уміння оперувати технологіями та знаннями, що задовольняють потреби інформаційного суспільства і готують педагогів до реалізації себе як особистості у цьому суспільстві. Сьогодні актуальним є не лише можливість оперувати власними знаннями, а й управляти інформацією, активно діяти, швидко приймати рішення, тобто бути професійно-компетентним у своїй галузі. Звідси і *мета* нашої статті: розгляд професійної компетентності викладача за допомогою його професійного розвитку.

Виклад основного матеріалу. Професійна діяльність викладача закладів післядипломної педагогічної освіти дуже складна і відповідальна.

Відповідно до Державного стандарту вищої освіти, педагог повинен володіти певною системою знань, вмінь та навичок, можливостями застосування її у різних життєвих ситуаціях.

Тому суспільство підвищує вимоги до сучасного викладача. На нашу думку, викладач повинен:

- досконало володіти інформаційно-навчальною базою дисципліни, що викладає, а також сучасними формами та методами педагогічної діяльності (важливо не лише знати, але й постійно використовувати різні освітні технології та техніки);
- добре володіти мовою, бути компетентним у питаннях лексики, синтаксису, фразеології, побудови речення та граматики;
- добре володіти інформаційно-комунікаційними технологіями та засобами - сьогодні це не лише особистісна потреба, а й об'єктивна вимога часу.

Однак виконання цих вимог до сучасного викладача може бути забезпечено лише за наявності певних умов, що спричинюють як професійний розвиток так і професійну компетентність сучасного викладача.

У процесі професійного розвитку викладач, з одного боку, оволодіває основними засобами, знаннями і способами діяльності, а з іншого боку,

створює нові засоби і оволодіває ними. В процесі розвитку постійно відтворюється цикл: ціннісна орієнтація в просторі і часі; системне, усвідомлене відображення навколишньої дійсності; взаємодія за допомогою включення в різні системи діяльності; регуляція і саморегуляція.

Викладач який самореалізується може бути охарактеризований як особистість, що володіє здатністю до самовизначення, самоорганізації, самореалізації, самоврядуванню і самоаналізу. Джерелами розвитку цієї системи є як зовнішні властивості, так і внутрішні - людини. Механізмом розвитку є комунікація як в колективі так і індивідуальна діяльність в ньому. Функції викладача як системи, що саморозвивається реалізуються за допомогою принципів саморозвитку, цілісності, цілеспрямованості, закономірності, безперервності на основі поєднання управління за нормами (цілям) колективу та самоврядування по індивідуальним цілям.

Для вирішення певних завдань підвищення ефективності професійного розвитку, слід виділити абстрактні теоретичні підстави, перевести їх у форму проектів педагогічної діяльності, організувати освоєння викладачами наукового і практичного інструментарію їх реалізації, забезпечити управління реалізацією створених проектів та їх експертизу. Вирішення цих завдань передбачає наявність відповідної наукової, організаційно-управлінської та психолого-педагогічної компетентності викладача.

Отже проблема професійного розвитку та підвищення професійної компетентності викладача з метою свого розв'язання потребує вирішення декількох першочергових завдань: уточнення сутності поняття “розвиток”, “професійна компетентність викладача”. Наявним є досить великий масив розробок із досліджуваної проблеми, серед них виділяють різноманітні трактування поняття як розвитку так і професійної компетентності. Розглянемо це детальніше.

Відомо, що “розвиток”, як фундаментальна філософська категорія,

має характер комплексного поняття, визначення якого найповніше подане у філософському енциклопедичному словнику: “Розвиток – незворотна, спрямована закономірна зміна матеріальних та ідеальних об’єктів. Не кожна зміна є розвитком. Лише одночасна наявність усіх вище наведених властивостей (незворотність, спрямованість, закономірність) виділяє розвиток серед інших змін” [10, с. 537].

Значення вихідних понять: “компетентність” та “компетенція”. Порівняно недавно набуло поширення поняття “компетентність” у психолого-педагогічній літературі. Так, “компетентісна освіта” з’явилося в 60-х роках у США, Великобританії, Німеччині, як досягнення певного освітнього результату, а вже в кінці 80-х років ХХ ст. зародився у вітчизняній літературі спеціальний напрям – компетентісний підхід в освіті. У 60-х роках минулого століття завдяки введенню у науковий апарат категорії “компетенція”, розпочинається створення передумов для розмежування понять “компетенція” – “компетентність”.

Поняття “компетенція”, “компетентність” і похідне “компетентний” і раніше використовувалися у літературі та побуті (Словник іншомовних слів (1951 р.) [9,с.329], проте, проаналізувавши додаткову довідниково-енциклопедичну літературу, Новий словник української мови дає наступні трактування даним термінам: “Компетентний. – 1. Який має достатні знання в якій-небудь галузі; який з чимось добре обізнаний, тямущий; який ґрунтується на знанні; кваліфікований. 2. Який має певні повноваження; повноправний, повновладний. Компетенція – це добра обізнаність із чим-небудь, коло повноважень якої-небудь організації, установи або особи” [4, с. 305]. Сучасний словник іншомовних слів, Педагогічний словник [8, с.18], Словник С. І. Ожегова [5, с.288], можемо стверджувати, що переважна більшість з них трактує поняття:

- “компетентність” як: поінформованість, обізнаність, достатні вміння, адекватна кваліфікація, авторитетність, якість, стан;

- “компетенція” як: коло повноважень, питань, у якому певна посадова особа володіє знаннями, досвідом;

- “компетентний” як: досвідчений у певній галузі, здібний у розв’язанні якоїсь справи, якогось питання.

Сучасні дослідники виділяють наступні види професійної компетентності:

Спеціальна компетентність - володіння власне професійною діяльністю на остаточно високому рівні, здатність проектувати свій подальший професійний розвиток.

Соціальна компетентність - володіння спільною (груповою, кооперативною) професійною діяльністю, співпрацею, а також прийнятими в даній професії прийомами професійного спілкування; соціальна відповідальність за результати професійної праці.

Особистісна компетентність - володіння прийомами особистісного самовираження й саморозвитку, засобами протистояння професійним деформаціям особистості.

Індивідуальна компетентність-володіння прийомами самореалізації і розвитку індивідуальності в рамках професії, готовність до професійного зростання, здатність до індивідуального самозбереження, несхильність професійному старінню, уміння організувати раціонально свою працю без перевантажень часу і сил.

А підвищення професійної компетентності викладача є “процесом змін у професійних діях учителя, його професійних і особистісних якостях; динамічним явищем, яке можна спостерігати, досліджувати, аналізувати; динамічним процесом, що проявляється, головним чином, у професійних знаннях, уміннях, професійній готовності, мотивах діяльності” [6, с. 8].

Отже професійний розвиток як і підвищення професійної компетентності викладача – складний, багатогранний процес, пов’язаний з усіма сторонами освітнього простору. Важливого значення набуває

формування у викладача індивідуального стилю роботи, яке відбувається в процесі професійного розвитку і професійної компетентності та залежить від умов освітнього середовища.

Відомо, що професійна діяльність викладача полягає не лише в умінні аналізувати умови освітнього середовища, а й передбачати наслідки змін, оцінювати власні інтелектуальні ресурси, прогнозувати результати своєї професійної діяльності, виявляти потреби суспільства у даний період і на перспективу, проектувати індивідуальний освітній маршрут.

Професійний розвиток та розвиток професійної компетентності викладачів потрібно розуміти як цілеспрямований процес якісних змін у професійних знаннях, уміннях, мотивах, професійних і особистісних якостях викладача.

Треба зазначити, що процес професійного розвитку та професійної компетентності викладача нерозривно пов'язаний з його особистісними якостями.

Особистість викладача закладів системи ППО необхідно розглядати як внутрішню цілісність, коли професійні і особистісні цінності тісно пов'язані з системою загальнолюдських цінностей. Тому цей процес не можна розглядати поза розвитком його особистості. Це можна пояснити тим, що викладач упродовж своєї професійної діяльності засвоює необхідні знання, набуває вмінь та навичок в особистісному контексті. Отже, професійно значущі особистісні якості відіграють роль тих внутрішніх умов, за яких зовнішні характеристики перетворюються на професійну компетентність.

Отже професійна діяльність викладача передбачає аналіз результатів своєї праці та спрямування своїх зусиль на її перетворення, вдосконалення тощо. В цьому напрямі його діяльність спрямовується на подолання різноманітних протиріч, особливо протиріччя між наявним рівнем фахової компетентності та тим, якого вимагає високий

професіоналізм сучасності. Тому однією з визначальних умов процесу професійного розвитку є перетворення власної життєдіяльності у предмет змін, удосконалення та створення особистісної власної позиції.

В процесі педагогічної діяльності важливим є питання самоорганізації і саморозвитку викладачів.

Викладач має обрати власний шлях для досягнення вершин педагогічної майстерності. Вдалим є висловлювання І.Д.Беха щодо становлення професіонала в сучасних соціальних умовах. Він зазначає, що “умовою і засобом реалізації професії виступає людина-професіонал, в особистості якої, з одного боку, втілюється те спільне, що характерне для будь-якого працівника, який зайнятий цим видом праці, з іншого – індивідуальне, привнесене ним самим у кожний конкретний акт, кожний аспект професійної діяльності” [2, 57].

Зокрема, початковою ланкою в процесі професійного розвитку та професійної компетентності викладача стає аналіз (і самоаналіз) конкретних труднощів у його педагогічній діяльності і визначення рівня його професійної компетентності.

Зазначимо, що умови діяльності освітніх закладів системи післядипломної педагогічної освіти і самих викладачів обумовлюють необхідність дотримання певних правил таких як:

- визначення рівня професіоналізму викладача важлива та потрібна не як самоціль, а як засіб виявлення рівня професіоналізму колективу закладу, його педагогічного потенціалу, можливостей колективу в реалізації висунутих цілей розвитку та конкурентоспроможності закладу.
- при оцінюванні як професіоналізму так і професійної компетентності важливо враховувати індивідуальні особливості працівника.

Отже за результатами оцінювання рівня професіоналізму викладач усвідомлює свій рівень професіоналізму та недоліки які можуть негативно вплинути на його професіоналізм, зокрема це може бути недостатність

засобів, які він використовує. Тому і виникає потреба у застосуванні додаткових засобів для подолання перешкод (труднощів), та ставиться за мету професійне зростання та розвиток професійної компетентності.

Тому процес оцінювання викладачів в процесі їхньої педагогічної діяльності виглядає на нашу думку так:

- перший етап є діагностичним – зміст його полягає у виявленні утруднень викладачів в їх практичній діяльності, самовизначенні викладачів у цілях і задачах своєї педагогічної діяльності. Реалізується це за допомогою діагностики рівня професійної компетентності викладачів, яка здійснюється шляхом аналізу професійної діяльності науково-педагогічних працівників. Результатом цього етапу є осмислення своїх проблем, їх особливостей і початок проектування своєї професійної діяльності, що створює основу для наступної рефлексії більш високого рівня – оцінки рівня свого професіоналізму;
- на другому етапі виявляють свої труднощі у діях і переходять до аналізу причин їх виникнення та усунення. Реалізується це за допомогою оцінювання своїх переваг та недоліків;
- на третьому етапі відбувається проектування своєї діяльності, що стає головною метою процесу професійного зростання та професійної компетентності;
- нарешті, на четвертому етапі проводиться діагностика і самодіагностика рівня сформованості професіоналізму.

Треба зазначити, що як професійний розвиток так і розвиток професійної компетентності викладача відображає цілісність і послідовність процесу зростання професіоналізму в цілому. Результатом цього процесу є розвиток професійної компетентності і, як наслідок, набуття компетенцій.

Але жоден з перерахованих способів не буде ефективним, якщо викладач сам не усвідомлює необхідності підвищення власної професійної компетентності.

Звідси випливає необхідність мотивації і створення сприятливих умов для професійного росту. Необхідно створити ті умови, в яких викладач самостійно усвідомлює необхідність підвищення рівня власних професійних якостей.

Розвиток професійної компетентності - це розвиток творчої індивідуальності, формування сприйнятливості до педагогічних інновацій, здібностей адаптуватися в мінливому педагогічному середовищі. Від професійного рівня викладача безпосередньо залежить соціально-економічний і духовний розвиток суспільства.

Зміни, що відбуваються в сучасній системі освіти, роблять необхідною підвищення кваліфікації і професіоналізму викладача, тобто його професійної компетентності.

Під професійною компетентністю ми розуміємо сукупність професійних і особистісних якостей, необхідних для успішної педагогічної діяльності.

Професійно компетентним можна назвати того викладача, який на досить високому рівні здійснює педагогічну діяльність, педагогічне спілкування, досягає стабільно високих результатів у навчанні та вихованні.

Висновки. На основі аналізу різних підходів науковців до проблеми професійного розвитку та професійної компетентності викладачів, нормативно-законодавчих документів нами з'ясовано сутність поняття “розвиток” та “професійна компетентність викладача”. Під професійною компетентністю викладача ми розуміємо професійно-особистісну характеристику педагога, яка включає ціннісні орієнтації, фахові й функціональні знання, уміння і навички та особистісні якості, спрямовані на досягнення ефективного результату у професійній діяльності. Також нами з'ясовано, що розвиток це цілеспрямований процес якісних змін у професійних знаннях, уміннях, мотивах, професійних і особистісних якостях викладача.

Література.

1. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; головний ред. В. Г. Кремень. – К.: Юніком Інтер, 2008. – 1040 с.
2. Бех І.Д. Становлення професіоналізму в сучасних соціальних умовах // Педагогіка толерантності. – 2001. - №3-4. – С. 157.
3. Кремень В.Г. Освіта і наука України: шляхи модернізації (Факти, роздуми, перспективи). – К.: Грамота, 2003. – 216 с.
4. Новий тлумачний словник української мови. В 4-х томах. – К.: Аконіт, 1999. – Т. 2. – 910.
5. Ожегов С.И., Шведова Н.Ю. Толковый словарь русского языка. – М.: Азбуковник, 1997.- 784 с.
6. Олійник В.В. Методологічні засади цільового управління освітою // Педагогіка і психологія. – 1998. - №. 4. – С. 111-118.
7. Олійник В.В. Стан та перспективи модернізації системи фахового зростання педагогічних працівників України // Освіта на Луганщині. - 2002. - №1 (16), – С. 11-14.
8. Педагогічний словник // Шкільний світ. – 2001. – №6-7. С. 18.
9. Современный словарь иностранных слов. – 3-е изд. – М.: Русский язык, 2000.-742 с.
10. Философский энциклопедический словарь. – М.: Советская энциклопедия, 1989. – 948 с.
11. Чернишова Є.Р. Формування кадрового потенціалу системи післядипломної педагогічної освіти в умовах трансформації українського суспільства // Зб.наук.пр. К.-11: № 2 (15) - С.150-160.